

Andreja TRDINA

Ernesto Laclau

O populističnem umu

Sophia, Ljubljana 2008,

str. 251, 18.90 EUR

(ISBN 978-961-6294-98-0)

Zavedanje, da so diskurzi družbene reda danes umeščeni v kontekst neoliberalne globalizacije, katere pri-
mež vsiljuje posameznikom impera-
tiv individualizma in fatalizma, je za
osmišljanje družbe še kako bistveno.
Slednja namreč diskurzivno proizva-
jata realne učinke tam, kamor se ume-
ščata: prispevata sicer k individualiza-
ciji družbenih razlik in ponujata nove
oblike subjektivitete, a hkrati skupaj
z reprodukcijo vdanosti v usodo gra-
dita nove oblike sistemske družbene
neenakosti. V tem kontekstu je še ka-
ko na mestu temeljno vprašanje, ki
ga knjiga odpira, to je vprašanje nara-
ve in logike oblikovanja kolektivnih
identitet. Ernesto Laclau, eminentni
profesor politične teorije, kot v vseh
svojih teoretskih razpravah tudi v tej
ostaja zvest teoriji hegemonije in di-
skurzov. V knjigi oriše in prevetri in-
telektualno zgodovino dosedanjih
obravnav populizma ter na tej osnovi
vzpostavi prelomno križišče v njego-
vem razumevanju.

Prevpraševanja populizma se loti
preko kritične obravnave dosedanjih
opredelitev koncepta, ki se znajde-
jo v dilemi, kako zaobjeti dejansko
obstoječe populizme, ne da bi prek
splošnosti koncepta izgubile sposob-
nost konkretnih analiz. Kot ugotavlja,
pogledi, ki obravnavajo in skušajo

razkriti naravo populizma, praviloma
ne sežejo čez opisno naštevanje nje-
govih relevantnih potez, katerih se-
znam pa je vselej vse prej kot izčrpen.
Takšne zastavitve, ki nadomeščajo
konceptualno razumevanje pojma,
se sistematično izogibajo razsežno-
sti, ki ga opredeljuje. Laclauov cilj je,
kot piše, zato »predvsem v obračanju
politične perspektive« (str. 16). Zanj
lastnost populističnega ni niti v druž-
beni bazi gibanj niti v njegovih spe-
cifičnih vsebinah, temveč v politični
logiki, katere učinki prečijo ideolo-
ške in družbene razlike. Ta premik je
nujen v njegovi izpeljavi populizma
kot stalne razsežnosti strukturiranja
političnega življenja. Laclau v svojem
alternativnem pristopu spretno spre-
vrže populizmu pripisano nejasnost
in zreduciranost na retoriko na način,
da najprej zavrne predsodke, na kate-
rih te označbe temeljijo, potem pa te
iste označbe še zaostri in jih vzame za
nesporne – saj, kot poudarja, je »ta lo-
gika poenostavljanja in netočne rabe
nekaterih izrazov prav tisto, kar omo-
goči politično delovanje« (str. 20),
retoriko pa je vendarle »moč videti
tudi kot zgolj logiko oblikovanja po-
litičnih identitet« (str. 21). Populizem
je zanj potemtakem način konstrui-
ranja političnega in temelj za obliko-
vanje kolektivnih identitet. Še več,
populizmu pripiše emancipatorične
razsežnosti, ljudstva pa ne cementira
v danost družbene strukture, temveč
mu podeli status politične kategorije,
s tem ko ga vidi kot akterja množstva
heterogenih zahtev v danem družbe-
no-zgodovinskem kontekstu.

Besedilo knjige *O populističnem*

umu je smiselno strukturirano v tri dele, preko katerih Laclau postopoma prefinjeno razvija svojo misel. V prvem delu prek kritičnega prevpraševanja pristopov k množicam, ki so se v intelektualni zgodovini od Taina prek Le Bona pa vse do Tarda in McDougalla razvijali na temelju razmejitve med normalnim in patološkim, racionalnim in iracionalnim, spregovori o konceptualizacijah populizma z zunanje referenčne točke. Pokaže, kako v teh »slepih ulicah« obravnave populizma mrgoli diskurzivnih strategij, s katerimi je bil populizem kot političen pojav ali odpravljen ali ponižan kot obroben, prehoden, nejasen, umsko reven, celo manipulativen. Avtor tako ovrže etično očrnitev populizma, ki jo s sabo prinaša obstoječa literatura, in se zavzame za premislek populizma kot enega izmed legitimnih načinov ustvarjanja vezi skupnosti. Kot posebej prelomno za izpeljavo tega miselnega križišča navaja Freudovo delo. Četudi njegov koncept identifikacije izrecno postavi v izhodišče izdelave lastnega koncepta populizma, to stori zavedajoč se pomanjkljivosti Freudove teoretske matrice in nujnosti njene reformulacije pri preslikavi v družbeno polje, kar se posledično kaže tudi v črpanju iz drugih teoretskih tradicij.

Sledi osrednji del knjige, v katerem Laclau, izhajajoč iz postrukturalističnega in postmarksističnega okvira, razvije svojo teorijo populizma. Dosledno izgrajen teoretski aparat, osrediščen okrog kategorij diskurza, hegemonije in retoričnih mehanizmov, v knjigi predstavi le bežno, sicer

pa bralca po ustrezno znanje napoti v svoja prejšnja dela. Operira z družbenimi zahtevami kot najmanjšimi enotami družbene analize in sistematično predstavi tri strukturne pogoje, nujne za razvoj populizma: združitev partikularnih zahtev v verigo ekvivalenc, konstitucijo notranje antagonistične meje, ki deli družbo na dva tabora, in konstrukcijo ljudske identitete. Temeljno vlogo v konstrukciji ljudstva pripisuje artikulaciji ekvivalenčnih zahtev s pomočjo praznih označevalcev, ki na eni strani kot vozlišča omogočajo konstrukcijo hegemonске formacije, hkrati pa pod strukturnimi pritiski antagonističnih verig ekvivalenc sprožajo trenja in prelome med različnimi formacijami. Medtem ko prek takšnih utrjevanj in premikov meja Laclau prekine z vsakršno esencialno družbeno logiko, privoli v hegemonски pristop, ki predpostavlja vselej »odsotno totalnost« družbe. Logika hegemonije namreč temelji na možnosti, da parcialnost postane ime neke nemožne totalnosti, da partikularna zahteva reprezentira celotno verigo ekvivalenc. Ob razvitju pojma populizma pa ne pozabi orisati implikacij, ki jih ta nosi za dve osrednji kategoriji politične teorije: predstavnštvo in demokracijo. Sklene, da »konstrukcija 'ljudstva' ne bi bila mogoča brez delovanja mehanizmov predstavnštva« (str. 144), pri čemer meri na sposobnost praznega označevalca, da predstavlja celotno verigo ekvivalenc, ta pa je zanj »več kot zgolj podoba vnaprej dane totalnosti; je to, kar totalnost *konstituira*« (str. 144). Tako prek konstruktivističnega pri-

stopa prelomi s klasičnimi teorijami političnega predstavnštva, ki voljo ljudstva razumejo kot nekaj oblikovanega pred samim predstavnštvom. Glede razmerja med populizmom in demokracijo pa se zdi manj jasen, saj kljub zapisu: »konstrukcija 'ljudstva' je namreč *sine qua non* demokratičnega delovanja« (str. 150), vendarle vztraja na razločku med demokratičnimi in ljudskimi zahtevami.

Utemeljeno se knjiga v tretjem delu izteče v obširno obravnavo konkretnih zgodovinskih primerov populizma, katerih analize so zelo povedne. Ponazoritve vpeljanih teoretskih kategorij na primerih mnogoterih oblik, ki jih je populizem privzel skozi zgodovino predvsem v Latinski Ameriki, nekaj tudi v državah Evrope, napravijo teoretske koncepte za bralca oprijemljivejše. Nazorno tudi pokažejo raznolikosti v konstituiranju ljudskih identitet, kar populizem odveže referenčne enotnosti. S tem ko Laclau zagovarja, da so te variacije rezultat pravil, ki so inherentna populističnemu umu, potrjuje smiselnost teze, da gre populizem pripisovati družbeni logiki, ne pa gibanjem določene družbene baze ali ideološke usmerjenosti. Slovenskemu bralcu bo verjetno še posebej blizu premislek o razpadu Jugoslavije, ki ga Laclau pojasnjuje z vznikom populističnega nacionalizma, kateri se je z izgradnjo etničnih identitet postavil po robu skupni jugoslovanski identiteti. Še važnejše od poudarka na mnogoterosti variacij populizma pa je opozorilo, ki ga dodaja v nadaljevanju, da pri vzniku ljudstva ni ničesar samoumevnega, saj lahko konstrukcija ljudstva

kot politične identitete tudi odpove. Ob neizogibni napetosti med logiko razlike in logiko ekvivalence lahko ljudska identiteta kot posledica artikulacije med njima razpade, če se njuno ravnovesje podre. To se lahko zgodi s prevlado institucionalnega razlikovanja, kot prikaže na primeru Ljudske stranke Amerike, ko sistem absorbira partikularne zahteve in omeji verižene ekvivalenc. Prav tako s prevlado družbene heterogenosti, v kateri ne posreduje nobena logika ekvivalence, ki bi gradila homogeno enotnost ljudstva, kot na primeru Atatürkovega populizma. Ali, nasprotno, ob popolni ekvivalenci, kot pri peronizmu, ki je poskušal verižiti neomejeno število ekvivalenčnih zahtev, kar je spet pripeljalo do krhanja ljudske identitete. Predstavljene ovire pri konstrukciji ljudstva, mikroanalitsko ponazorjene na zgornjih treh zgodovinskih momentih, tako relativizirajo na videz vseobsegajoči značaj Laclauovega populizma in bralca obvarujejo pred prenatrjenimi poenostavitvami obravnavane problematike.

V sklepnih opažanjih ponovi v knjigi izpeljane teze o vrnitvi ljudstva kot politične kategorije na način, da privzame logiki razlike in ekvivalence ter svojo teoretsko identiteto opredeli prek soočenja s tremi drugimi pristopi. Laclau tako izjemno ostro do Žižka, ambivalentno do misli Hardta in Negrija ter še najbolj naklonjeno Rancièrju secira in pojasnjuje njihove poglede predvsem v odnosu do svojih, zato je vprašanje, koliko je tak »monolog o dialogu idej« sploh ploden za celostno razumevanje druge,

zanj konstitutivne antagonistične strani. Prvotno je zagotovo predvsem v funkciji razumevanja specifičnosti avtorjevih lastnih potez. Četudi morda nekoliko površinska in skromna, pa je ta razprava vendarle dobrodošla za bralca v oziru, da poišče in osvetli nekatera ključna presečišča in razhajanja v njihovih pogledih. Omeniti velja predvsem Laclauovo zahtevo po presegu odmevne, a zanj zaprašene ideje o razrednem boju, torej opustitvi ekonomizma tradicionalnega marksizma in nadomestni vpeljavi ljudstva kot osrednjega zgodovinskega akterja, odprtega, da v sebi poenoti heterogene elemente družbe.

Knjiga je napisana v izpiljenem znanstvenem slogu z obilico teoretske imaginacije in nadvse izdelanim, sofisticiranim kategorialnim aparatom, zato je več kot na mestu opazka Borisa Vežjaka, ki v spremni besedi pripominja, da je knjiga »po svoje težavna za nekoga, ki ni ljubitelj gradnje teoretskih sistemov, za druge spet ljubka prav zaradi tega« (str. 243). Laclau kljub teoretski ambicioznosti namreč spretno, sistematično in argumentirano izpeljuje svoje ideje, tako da se knjiga lepo bere. A teoretska izdelanost in poglobljenost ne izčrpata sposobnosti široke in jasne empirične refleksije, četudi ta ostaja zgolj na nivoju potrditve izpeljanih teoretskih tez. Kritičen bralec bi mu lahko upravičeno očital ujetost v specifičnost svojega interpretativnega okvira, a je treba priznati, da je prav s tem Laclau v svoji misli izjemno konsistenten, premore pa tudi precej samorefleksije. Laclau izpolni nalogo, ki si jo zada,

in populizem reši obrobnega položaja znotraj diskurza družbenih ved. Avtorjev napor bralca po svoje zavezuje, da v svojem razmišljanju, če že ne nujno sledi, pa vsekakor vzame v obzir njegove nastavke za novo politiko. Laclauova konceptualizacija družbenih zahtev, logika njihove artikulacije in narava oblikovanja kolektivnih identitet kot njihova posledica je ob vseh skrajnih postmodernih napovedih konca politike, nastopa upravljanja, postpolitike ali politike depolitizacije še posebej aktualna in v svoji izvirnosti predvsem spodbudna. Predstavlja namreč tako sidrišče teoretske misli kot tudi oporo empiričnim analizam s ponujanjem načina, kako prek hegemonске operacije proizvodjanja praznine – prek nujnosti, a nemožnosti totalnosti, ki se vedno znova na novo vzpostavlja – razumeti dinamični teren zgodovine in, še pomembneje, osmisliti sodobne družbene boje.

Jernej PRODNIK

Peter Dahlgren

**Media and Political Engagement:
Citizens, Communication and
Democracy**

Cambridge University Press,
Cambridge, New York, Melbourne,
Madrid, Cape Town, Singapore, São
Paulo, Delhi 2009, str. 246, £15.99
(ISBN 978-0-521-52789-7)

Izhajanje iz medijskih in komunikacijskih študij pri preučevanju demokracije ni nov pristop. Da je demokra-